

Alleen nog maar een straatnaam. De vergeten helden van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog

- Marnix Beyen (Universiteit Antwerpen)

Via het thema 'Helden' kunnen de mogelijkheden tot kruisbestuiving tussen erfgoed en geschiedenis uitstekend worden belicht. Om dat duidelijk te maken vertrek ik in deze bijdrage vanuit een heel concreet stukje erfgoed, dat ik vervolgens aanwend om ruimere historische vragen te stellen. Meer bepaald heb ik het over de straatnamen in de Leuvense deelgemeente Wilsele die verwijzen naar verzetstrijders of politieke gevangenen uit de Tweede Wereldoorlog. Deze zijn talrijk, maar informatie over deze figuren is moeilijk te vinden. Ook al zijn zij dagelijks aanwezig in het straatbeeld, tot het collectieve geheugen van de Wilselse bevolking behoren zij niet.

Die vaststelling roept twee clusters van vragen op: wanneer, door wie en waarom werd de beslissing genomen om deze verzetstrijders met een straatnaam te eren? Maar ook: vanaf wanneer en waarom verdwenen zij uit de collectieve herinnering?

Om de eerste reeks vragen te beantwoorden, troon ik de toehoorders mee naar het Leuvense Stadsarchief, waar de verslagen van de Gemeenteraad maar vooral de Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen zeer precieze gegevens bevatten. De verzetstrijders kregen hun straat in de jaren onmiddellijk na de oorlog (1944-1947), tijdens het burgemeesterschap van de socialisten Henri Corbeels en Leopold Decoux. In de daaropvolgende jaren verscheen nog een klein monument voor de gevallen verzetstrijders, maar daarna lijkt het gemeentebestuur zich nog nauwelijks te hebben ingespannen om hun herinnering levendig te houden.

Deze empirische vaststellingen roepen om vergelijkend onderzoek, en de Erfgoeddag zou hier een mooie aanzet toe kunnen vormen. Hoe past de kleine Wilselse casus in het ruimere Belgische plaatje? Was er een structureel onderscheid op dit vlak tussen vrijzinnige en katholieke gemeentebesturen? Zijn er regionale verschillen merkbaar? Ontwikkelde zich in de Waalse gemeenten een andere herinneringspolitiek dan in de Vlaamse? Deze vragen krijgen extra betekenis als we ze in het licht plaatsen van de naoorlogse repressie en de Koningskwestie, conflicten die steeds duidelijker een 'links Wallonië' tegenover een 'rechts Vlaanderen' plaatsen.

Wat ook de aanvankelijke verschillen mogen zijn geweest, de herinnering aan de verzetstrijders lijkt alvast in heel Vlaanderen snel te zijn weggeëbd, en een verzetsfiguur met een nationale herkenbaarheid heeft zich niet in het collectieve geheugen genesteld. Zelfs pogingen om de folkloristische figuur Tjil Uilenspiegel voor te stellen als nationale verzetsheld kenden weinig succes. De afwezigheid van het verzet in het Vlaamse (en zelfs Belgische) collectieve geheugen is des te opmerkelijker als we de toestand vergelijken met Frankrijk, waar figuren als Jean Moulin en Guy Môquet tot de culturele bagage van alle burgers (zouden moeten) behoren. Het Vlaamse geheugenverlies in verband met het verzetsverleden wijst op een fundamenteel kenmerk van helden in de geschiedenis: zij kunnen maar bestaan voor zover er een verhaal voorhanden is waarin zij kunnen worden gesitueerd. Een dergelijk verhaal was marginaal in Vlaanderen, dat al decennialang door Vlaamsgezinde elites werd voorgesteld als een slachtoffer van België. Vlamingen die hun leven hadden gegeven voor België vormden binnen dat verhaal een anomalie.

In het Vlaanderen anno 2011 is het weinig waarschijnlijk dat er voor een dergelijke verzetsherinnering méér plaats bestaat – en het kan ook niet de bedoeling van de Erfgoeddag zijn een dergelijke plaats op te eisen. Toch zou het mooi zijn als van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om Vlamingen bewust te maken van deze en andere blinde vlekken in hun collectieve geheugen. Vooral echter kan een dergelijke bezinning het besef bijbrengen dat het collectieve geheugen en de collectieve heldenverering historische en dus fundamenteel contextgebonden fenomenen zijn.